פרשת בהר

"אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי ה'" (ויקרא כ"ו)

הפסוק המחבר בין פרשת בהר ובפרשת בחוקותי מדבר על מצוות יראת המקדש (ולמעשה פסוק זה בדיוק כבר הופיע בתחילת פרשת קדושים). מצווה זו נוהגת גם כיום, כשהמקדש חרב, והשבת ננסה ללמוד על עיקרי המצווה וחשיבותה.

לליל שבת

בפסוק הנ"ל מופיעים יחד שתי מצוות: מצוות השבת ומצוות מורא מקדש. מעבר להבנה הפשוטה המראה את החשיבות שיש לשתי המצוות, הגמרא לומדת מכאן כמה הלכות:
"איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה'" - כולכם חייבין בכבודי. תניא, יכול יהא בנין בית-המקדש דוחה שבת? תלמוד לומר, "את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו" - כולכם חייבין בכבודי. תניא, יכול יתיירא אדם מבית המקדש? תלמוד לומר, "את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו". נאמרה 'שמירה' בשבת, ונאמר 'מורא' במקדש, מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתיירא, אלא ממי שהזהיר על השבת, אף מורא האמור במקדש, לא ממקדש אתה מתיירא, אלא ממי שהזהיר על המקדש. ואין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מנין? תלמוד לומר, "את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו", מה שמירה האמורה בשבת - לעולם אף מורא האמור במקדש - לעולם"(יבמות ו.)

תחילה מדגישה הגמרא, שלמרות שהיתה מחשבה שמצוות בניין המקדש תדחה את מצוות השבת, שכן יש מצוות בעבודת המקדש שדוחות את השבת (כגון שחיטה, הקטרה, הדלקת המנורה ועוד), להלכה- אסור (כפי שמצוות יראה מאב ואם נדחית עם הם מצווים שלא נקיים את מצוות התורה). בהמשך, הסמיכות מלמדת שלא מן המקדש אתה ירא, אלא ממי שציווה על יראתו (התוספות מדגישים שבמקדש יש חשש לעבודה זרה שנשתחווה למקדש עצמו).
·עיקר הלימוד מופיע בסוף – מורא מקדש קיים לעולם, גם אם אין מקדש. הדגש הוא שכשם שהשבת היא 'קביעא וקיימא', כלומר הזמן תמיד קדוש בלי קשר למעשים שלנו, כך גם מקום המקדש תמיד קדוש בלי קשר למקדש שעליו (וכפי שכהן תמיד קדוש, שזוהי הקדושה התמידית במימד ה'נפש').
·בניגוד להבנה זו, שנפסקה להלכה, יש המבינים אחרת: "ית יומי שביא דילי תטרון ולבית מוקדשי תהון אזלין בדחלתי אנא ה'." (תרגום יונתן על הפסוק). התרגום יהונתן מתרגם ומבאר 'כשתלכו בבית המקדש לכו ביראה'. דווקא בזמן המקדש. וכך גם שיטת רבי יהודה שרק כשרואה את המקדש, אז אסור: "שהיה רבי יהודה אומר בזמן שבית המקדש קיים אסור, בזמן שאין בית המקדש קיים מותר" (ברכות ס"א:).
אולי מחלוקתם נובעת ממחלוקת אחרת, האם צריך לקיים את מצוות מורא מקדש גם בהר הבית, הרי בפסוק כתוב 'ומקדשי תיראו'. לפי רוב הראשונים ישנו חיוב מורא מקדש בהר הבית (ויש שלמדו זאת מן הפסוק 'והיה מחניך קדוש' = מחנה לוייה), אך לפי המאירי (על הגמרא בברכות) בהר הבית זה רק איסור דרבנן.
האם נוכל לומר, שמי שמקפיד על מורא בהר הבית מבין שהקדושה של המקום היא העיקר, ואילו מי שמתיר טוען שהמורא נצרך כחלק מהתנהגות ראויה בתוך המקדש?
המדרש מכריע בדרך מעניינת ואומר שעיקר הציווי הוא בזמן החורבן. ואם אנו מקדשים את מקום המקדש בחורבנו, הקב"ה ייפרע ממחריביו!

"נורא אלהים ממקדשך. מהיכן מורא יוצאה, לא מבית המקדש?! הדא דאת אמר: את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו. שהוא מקודש בחרבנו כשם שהיה מקודש בבנינו. והרי דברים ק"ו- ומה אם למקדשו לא נשא לו הקב"ה פנים, לכשיבוא להפרע ממחריביו על אחת כמה וכמה." (שיר השירים רבה ד', ח')

והשל"ה לומד זאת מן המילה 'תיראו': אם תיראו, אז תראו. כלומר- אם תיראו בחורבנו, תזכו לראות בבניינו (הגהות לספר ויקרא, פרשת קדושים).

לסעודת שבת

הרמב"ם, על פי הגמרא, מרחיב ומבאר את מצוות מורא מקדש. כיוון שזאת הלכה למעשה, נביא את ההלכה בלשונו ובאריכות:

·מצוות עשה ליראה מן המקדש, שנאמר "ומקדשי תיראו" (ויקרא יט, ל); ולא מן המקדש אתה ירא, אלא ממי שציווה על יראתו.

·ואיזו היא יראתו - לא ייכנס אדם להר הבית במקלו, או במנעלו שברגליו, או באפונדתו, או באבק שעל רגליו, או במעות הצרורין לו בסדינו. ואין צריך לומר, שאסור לו לרוק בכל הר הבית;

·ולא יעשה הר הבית דרך שייכנס מפתח וייצא בפתח שכנגדה, כדי לקצר הדרך;

·כל שהשלים עבודה ונסתלק לו, אינו יוצא ואחוריו להיכל; אלא מהלך אחורנית מעט מעט, ומהלך על צידו עד שיצא מן העזרה. וכן אנשי משמר ואנשי מעמד, ולויים מדוכנן - כך הן יוצאין מן המקדש, כמי שפוסע אחר תפילה לאחוריו. כל זה ליראה מן המקדש:

·לא יקל אדם את ראשו כנגד שער מזרחי של עזרה, שהוא שער ניקנור - מפני שהוא מכוון כנגד בית קודש הקודשים. וכל הנכנס לעזרה - יהלך בנחת במקום שמותר לו להיכנס לשם, ויראה עצמו שהוא עומד לפני האדון ה', שאמר "והיו עיניי וליבי שם, כל הימים"; ומהלך באימה ויראה ופחד ורעדה, שנאמר "בבית אלוהים נהלך ברגש".

·ואסור לאדם לישב בכל העזרה; ואין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דויד בלבד ... והסנהדרין שהיו יושבין בלשכת הגזית, לא היו יושבין אלא בחצייה של חול:

·אף על פי שהמקדש היום חרב בעוונותינו, חייב אדם במוראו כמו שהיה נוהג בו בבניינו - לא ייכנס אלא למקום שמותר להיכנס לשם, ולא יישב בעזרה, ולא יקל ראשו כנגד שער המזרח, שנאמר "את שבתותיי תשמורו, ומקדשי תיראו" (ויקרא יט, ל) - מה שמירת שבת לעולם, אף מורא מקדש לעולם; אף על פי שחרב, בקדושתו עומד:

·בזמן שהיה המקדש בנוי - אסור לו לאדם להקל את ראשו מן הצופים, שהוא חוץ לירושלים ולפנים, והוא שיהיה רואה את המקדש, ולא יהיה גדר מפסיק בינו ובין המקדש:

אם נדייק מתוך דברי הרמב"ם נראה שמצוות יראת המקדש מתקיימת דווקא כשנמצאים בהר הבית. זאת אף בחורבנו, כפי שהוא מדגיש במפורש. יתרה מכך, על פי הרמב"ם תתכן מציאות שנוכל להכנס אל איזור העזרה אפילו כשהמקדש חרב ובכל זאת יהיה אסור לנו לשבת (דוגמא לדבר- כשנתחיל להקריב את קרבן הפסח למרות שכולנו טמאים: לצורך כך, מותר להקריב אפילו בטומאה ו'מקריבין אע"פ שאין בית', אך במצב כזה, עדיין יהיה אסור לנו לשבת בעזרה משום יראת המקדש).

בכל מקרה ראוי להדגיש שלא מצאנו בשום מקום מצווה לירא מן המקדש, על ידי כך שאנחנו לא נכנסים להר הבית. דבר זה סותר את ההקבלה בין מצוות השבת, שלמרות חומרתה יש לקיימה ולהקפיד בשמירתה. כך למרות הצורך להקפיד במורא מקדש, יש להכנס- אך ביראה (וראו הרחבה בסעודה שלישית).

דוגמא להסרת נעלים לפני הכניסה להר הבית מצאנו בירושלמי פסחים. שם דנה הגמרא האם הסְטיו (=בניין העמודים) סביב הר הבית התקדש.

"דכוותה לא קידשו תחת האגוף של הר הבית כדי שיהו זבין מגינין תחתיהן בחמה ובגשמים מפני הגשמים. מצורע אין לו איכן להגן זב יש לו איכן להגן בכל ירושלם. רבי יוחנן בר מדייא בשם רבי פנחס מן מה דאנן חמיי רבנן שלחין סנדליהון תחת האגוף של הר הבית הדא אמר שלא קידשו תחת האגוף של הרב הבית" (ירושלמי פסחים נ"ו.)

מסקנת הגמרא ש'האגוף' (מה שמאגף, שמקיף את הר הבית) לא התקדש כדי שזבים יוכלו להסתתר שם, והם אסורים בעלייה להר הבית. אך בהמשך הגמרא מופיע סיפור מעניין. רבי פנחס מעיד שהוא 'חמיי רבנן', כלומר 'שהוא ראה את רבנן' (=האמוראים) שהיו מניחים שם את נעליהם לפני הכניסה להר הבית משום מורא מקדש. אך מה שמתחדש לנו הוא שהאמוראים עלו להר בית והיו מקיימים את מצוות מורא מקדש בחורבנו! זאת כיוון שהאמוראים לא חיו בתקופת המקדש!

לסעודת שלישית

על הפסוק 'ומקדשי תיראו' מביא הזוהר מדרש מופלא. הזוהר מקשר בין מצוות מורא מקדש לבין מצוות מורא 'מקדש מעט'. אך מתוך דבריו עולה הדרישה הגדולה – אם אתם רוצים לירא מן המקדש- בואו!

"רבי אלעזר פתח מדוע באתי ואין איש וגו'. מדוע באתי. כמה חביבין אינון ישראל קמי קב"ה דבכל אתר דאינון שריין קב"ה אשתכח ביניהו בגין דלא אעדי רחימותא דיליה מנהון מה כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ועשו לי מקדש סתם דכל בי כנישתא דעלמא מקדש אקרי ... ושכינתא אקדימת לבי כנישתא זכאה ההוא ב"נ דאשתכח מאינון עשרה." (זוהר חלק ג דף קכו/א)

תרגום- מדוע באתי ואיש איש? כמה חביבין הם ישראל לפני הקב"ה. שבכל מקום שהם שורים (קיימים) הקב"ה מצוי בניהם, כדי שלא יסורו רחמיו מהם. מה כתוב: 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם'. ועשו לי מקדש- סתם (כלומר ללא פירוש איזה מקדש) שכל בית כנסת בעולם 'מקדש' הוא נקרא. והשכינה מקדימה לבתי הכנסת שמצויים בו עשרה. (ואם לא, הקב"ה מקונן- מדוע באתי ואין איש.)

כפי שראינו, הלכות היראה בבית כנסת נלמדות מהלכות יראת המקדש. כמו כן רבות מן ההלכות נלמדות מקל וחומר (שאם אסור להכנס בלבוש שק- 'רקיקה מקל וחומר', ודאי שאסור לירוק). אז מצד אחד הזוהר אומר שגם אם אין בית מקדש, עדיין ישנה שכינה בבתי כנסיות. וכאן באה הדרישה – "מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה" (ישעיה פרק נ').
זהו הקל וחומר המתבקש. אם הקב"ה מקונן שאין אנשים מגיעים לבתי כנסיות, 'מקדש מעט', אז כל שכן הוא מקונן על כך שאנשים לא פוקדים את מקום המקדש! ויפה לראות את זה במשמעות הפרק כולו (במיוחד ערב יום ירושלים ונפלאות מלחמת ששת הימים):
"כֹּה אָמַר ה' אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם:

מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם אֵין בִּי כֹּחַ לְהַצִּיל הֵן
בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אָשִׂים נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת בַּצָּמָא: אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק
אָשִׂים כְּסוּתָם: ה' אלוקים נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים לָדַעַת לָעוּת אֶת יָעֵף דָּבָר יָעִיר בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר לִי אׇזֶן
לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים: ה' אלוקים פָּתַח לִי אׇזֶן וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא נָסוֹגֹתִי:
מִי בָכֶם יְרֵא ה' שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם ה' וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו."

נראה מה כתוב בנבואה: הקב"ה מגדיר את הגלות כ'גט כריתות', שכן, המציאות עם מקדש היא מציאות של 'ביום חתונתו וביום שמחת ליבו'. במצב כזה, בגלות ובחורבן, עדיין מצפה הקב"ה שנבוא, וכשאנחנו 'ישנים' מקונן הקב"ה- מדוע באתי ואין איש.
ושמא תאמרו- אין סיכוי, הכל אבוד, ייאוש? מזכיר לנו הקב"ה ש'ידו לא תקצר'. הקב"ה גם מצפה שנלמד, שנתעורר. הרבה מהריחוק מהר הבית ומן המקדש נובע מחוסר ידיעה (לשון לימודים לדעת) או מעצלנות ו'שינה' (לעות את יעף דבר...) ולמרות הפצרות הקב"ה אנחנו מתבצרים בעמדותינו (ואנוכי מריתי ולא נסוגותי).
אך מי שבאמת ירא ה' – יבטח בקב"ה ויזכה בזכות היראה גם לראות בנועם ה' ולבקר בהיכלו!